

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א לפרשת נח תשס"ז

נח - איש צדיק תמים בדורותיו

להקים את העולם מחדש. מו"ר הגה"צ ר' גדליה איזמן שליט"א אמר, שהטעם שרבקה אמנו הסכימה ללכת שוב ושוב לשאוב מים עבור אליעזר ואנשיו והגמלים, למרות שיכלו לעשות זאת בעצמם, הוא מפני שה"שיעור" של חסד הוא בלי גבול. צריך להיות "משוגע" על חסד. גם נח עושה כאן חסד "משוגע". אמנם הוא עושה זאת בעקבות ציווי מפורש מה', ואילו רבקה עושה זאת בלי ציווי, אבל החסד שהוא עושה הוא ממש "משוגע". חז"ל אומרים, שנח ובניו לא ראו שינה בעיניהם כל אותה שנה! (תנחומא פר' נח אות ט) אמנם אי אפשר לחיות שלשה ימים ללא שינה כלשהיא (עי' סוכה גג, א), ואם כן כנראה שנמנמו מעט פה ושם, אבל שינה של ממש לא היתה להם. שנה שלמה הם עובדים יומם ולילה, שבעה ימים בשבוע, להאכיל את כל הברואים שבתיהם כל אחד כפי צרכיו. אלפי מיני בהמות עופות ורמשים מתארחים בתבה, ושמונה מלצרים בלבד (נח) ושלושת בניו, ונשותיהם) עומדים לשרותם, להגיש לכל אחד מהם את התפריט המתאים לו, בשעות הנוחות לו: זה אוכל בשרי, זה אוכל חלבי, וזה אוכל פרווה; זה אוכל בלילה, וזה ביום; זה לפני עלות השחר, וזה בצהריים - עבודה קשה ביותר, שקשה לתארה! בכל שעות היממה אין מנוחה מן האורחים האלה. צריך לדאוג לכלם, ולכל אחד בתפריט המיוחד לו. גם אלה שאוכלים פרווה, לא כלם אוכלים אותו דבר. זה אוכל תפוחים, זה אוכל אבטיחים, וזה אוכל משהו אחר. לכל אחד צריך להגיש את המזון המיוחד לו. וכשפעם אחת מאַחַר נח להגיש לאריה את מזונו, הוא מקבל ממנו "תזכורת" חמורה ומכאיבה: האריה נושך אותו, ונח נותר צולע (תנחומא בראשית ט). כמוכן שמאז נהיה עוד יותר קשה לטפל בכל האורחים!... אבל נח ובניו ממשיכים בעבודת החסד הגדולה שלהם - שנה שלמה של מסירות נפש, לעשות חסד עם בעלי החיים. הקב"ה היה יכול להביא את כולם להר אררט, או למקום אחר, ולהכין להם שם אוכל בעצמו - אבל הקב"ה לא רוצה. הקב"ה רוצה שנח ומשפחתו יצטרכו לטרוח שנה שלמה, למלא כביכול את תפקידו של הקב"ה, שהוא "פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון", ובכך יעניקו לעולם זכות להמשיך ולהתקיים. אחרי שהעולם נחרב

למה נחתם דינם של דור המבול דוקא על הגזל?

הקב"ה אומר לנח: "קַח כָּל בְּשֵׁר בָּא לְפָנַי, כִּי מִלְאָה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ" (בראשית ו, יג). אומר רש"י: "כִּי מִלְאָה הארץ חמס" - לא נחתם גזר דינם [של אנשי דור המבול] אלא על הגזל. למה דווקא על הגזל? אמנם אצל הגויים אין חילוק בעונש בין העבירות השונות, על כל אחת משבע מצוות בני נח יש חיוב מיתה (רמב"ם הלכ' מלכים פ"ט הי"ד), אבל אם נמדוד את חומרת העברה אצל ישראל, הרי עֲבַרְת גזל איננה מן העברות החמורות מבחינת העונש. בסך הכל צריך הגזלן להחזיר את מה שגזל - "והשיב את הגזלה" (ויקרא ה, כג) - וזהו. עכ"פ, חיוב מיתה על גזל - אין. גזל היא אפוא עבירה קלה ביחס לעברות אחרות שעשו דור המבול - גילוי עריות ועבודה זרה (עי' רש"י בראשית ו, יא), שהעונש עליהן אצל ישראל היא מיתת בית דין! מדוע א"כ נחתם גזר דינם של אנשי דור המבול למיתה דווקא על העברה הקלה יותר - על הגזל?

כמדומני שההסבר לזה הוא כך: הרי הנהגתו של הקב"ה עם בריותיו היא מידה כנגד מידה (סנה' ז, א). ועל כן, כל זמן שאין אדם עובר על איסור גזל, יש עוד מקום למידת הרחמים ולמידת החסד ללמד זכות עליו; כי אף שעובר עבירות חמורות מאד, אין עברות אלו הפך מידת החסד, ועל כן גם אם מצד מידת הדין יש להענישו, נוהג עמו הקב"ה מידה כנגד מידה במידת החסד, ומאריך לו אף. אבל גזל הוא הפך החסד, [שכן חסד משמעו לתת מה שאינך חייב לתת, וגזל משמעו הפוך - לקחת מה שאינו מגיע לך]. ועל כן, כיון שמידותיו של הקב"ה הן מידה כנגד מידה, הרי שביחס לגזלנים אין מקום למידת החסד. על כן נחתם גזר דינם של דור המבול על עברת הגזל שהיתה בידם, והיא שהביאה עליהם את המבול.

נח שב ובונה את העולם ע"י חסד

מה עשה הקב"ה כדי לקיים בכל זאת את העולם? נטל את נח ובני משפחתו, הושיב אותם בתיבה, והטיל עליהם משימה ענקית של חסד - להתעסק שנה שלמה בעשיית חסד עם בעלי חיים. אמנם גם בלי זה נח הוא "איש צדיק תמים", וודאי שעסק גם בחסד, אבל עכשיו הוא נשלח לעשות חסד בצורה קיצונית, כדי

היקום... (שם ז, ד). עדין היה "מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול". רק כשהמים כבר ממש דוחקים אותו, וכבר אי אפשר לעמוד מחוץ לתיבה מבלי לטבוע - רק אז משתכנע נח שהמבול אכן מגיע, ורק אז הוא נכנס אל התיבה.

טענה נוספת שאמרו חז"ל על נח, שכשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב, התחיל לבכות. אמר: רבנו של עולם! היה לך לרחם על בריותיך! אמר לו הקב"ה: עכשיו אתה אומר זאת? למה לא אמרת זאת לפני המבול? אם היית אומר זאת לפני המבול, אולי הייתה תפילתך מועילה לבטל את גזרת המבול (זהר ח"א רנד, ב). חז"ל אמרו, שלכן מכנה הנביא את המבול "מַי נִח" (ישעיה נד, ט), כי נח הוא שהביא כביכול את המבול, בכך שלא התפלל למַנְעו (זהר ח"א טז, ב). אם היה מתפלל, אולי לא היה יורד מבול.

הטענות הללו, הן טענות חמורות, לכאורה, על נח. איך מתיישבים הדברים עם המדרגה הגבוהה שהיתה לנח, כפי שראינו לעיל? יתר על כן: הרי במשך מאה ועשרים שנה מזהיר נח את בני דורו מפני המבול, ומתוכח עם הטוענים כנגדו שיש בידיהם אמצעי מיגון, כביכול, להנצל מן המבול (ע"י רש"י בראשית ו יד, וסנה' קח, ב). איך אפשר אפוא לומר על איש כזה, שהיה "מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול"? הסביר מו"ר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל כך: נח לא היה ח"ו קטן אמנה במובן הפשוט - שלא האמין ח"ו ביכולת ה' להביא מבול. אדם שהוא נביא ה', מבין היטב שמי שברא את העולם יש מאין יכול גם להחריבו. מהו א"כ הפשט בדברי חז"ל? - הפשט הוא, שנח לא האמין שה' ישתמש במידת דין נוראה שכזו. הוא מבין את חסד ה' הגדול, כמה ה' הוא טוב ומטיב לכל, ודווקא בגלל גדלות אמונתו בחסד ה', הוא איננו מאמין שה' יעניש את בריותיו בעונש נורא כזה, להפוך את העולם למים, ולהשמיד כל בשר מעל פני האדמה. הוא חשב שהקב"ה רק מאיים על העולם, או לכל היותר יעשה מבול חלקי, כפי שהיה בימי אנוש, שהאוקינוס הציף את שליש העולם (רש"י בראשית ו, ד). אבל שה' ישמיד את כל היקום מעל פני האדמה, מאדם עד בהמה - הוא לא האמין. דווקא בגלל הגדלות שלו, בגלל האמונה שלו בקב"ה, בחסד ה', הוא לא יכול להאמין שיהיה מבול כזה בעולם ("שיחות מוסר", תשל"ב, מאמר ד).

בזה מוסברת גם הנקודה השנייה - למה לא התפלל נח שלא יהיה מבול. הוא לא התפלל, כי לא האמין שיהיה מבול! סכנה שאדם צופה שתבוא, סביר שיתפלל שלא תבוא. אבל סכנה שאדם לא מאמין שתבוא, למה שיטרח להתפלל עליה? אחרי שראה שהמבול אכן היה, כשיצא מן התיבה וראה את העולם חרב - אז בכה

בגלל גזל, מוכרחים לבנות אותו מחדש על יסוד של חסד בלי גבול. "עולם - חסד יִבְנֶה" (תהלים פט, ג). אח"כ עושה נח עוד חסד גדול עם העולם כולו. הוא יוצא מן התיבה ומקריב קרבנות לה' - קרבנות שהביאו לכך, שה' נשבע שלא להביא עוד מבול על הארץ, ואף נתן אות לשבועה זו - הלא היא הקשת. כמה מבולים היו עלולים להיות בעולם, אלמלא הבטחת ה' זו? - מימות נח עד היום, אלפי פעמים נראתה קשת בשמים, [חוץ ממכה דורות של צדיקים שלא נראתה בהן הקשת, כי הייתה להם זכות עצמית להנצל מן המבול, גם בלי להזדקק לזכותו של נח (ע"י כתובות עז, ב רש"י ד"ה אם כן, ובמהרש"א שם)]. כל קשת - פירושה, שהיה ראוי להיות מבול, והוא נמנע בזכות קרבנותיו של נח. אלפי מבולים היו צריכים אפוא לרדת לעולם, ואת כולם מנע נח ע"י הקרבנות שהקריב. הרי זה חסד עצום שעשה נח לעולם. קשה לתאר את גודל הצדקות של נח, שזכותו מגינה על כל העולם מאז ועד היום.

הפיטן אומר (בפיטן "שעשוע יום יום מראש אמנה" לברכה שלישית של תפלת שמונה עשרה של שחרית ליו"ט שני של שבועות, בקטע: "נבנו שנים והלכו דורות"), שנח היה ראוי שתינתן התורה על ידו! אחר כך, בעקבות מה שקרה עם הכרם, היא לא ניתנה על ידו (שם, בקטע: "יום נשתכר נפרדה תאוותו"). אבל בעצם הוא היה ראוי שתינתן תורה על ידו. אם באמת הייתה ניתנת התורה ע"י נח, המצב היה נפלא. כל העולם היו יהודים. לא היו גויים בעולם. אבל בגלל מה שקרה עם נח, לא התגשם החזון הזה. ובכל זאת, גם אחרי הכשלוך הזה של נח, הוא נשאר נביא ה', וקובע את גורל האנושות - מה יהיה עם בני חם, מה יהיה עם בני שם, ומה יהיה עם בני יפת (בראשית ט, כו-כו). הוא הראשון שמגלה לנו שירושלים היא המקום אשר יבחר ה', שהרי הוא אומר שה' "יִשְׁכֵּן בְּאֶהְלֵי שָׁם" (שם, כז). היכן הם "אֶהְלֵי שָׁם"? - בירושלים! שהרי שָׁם הוא מְלֶכִי צֶדֶק (ע"י רש"י שם יד, יח), ומְלֶכִי צֶדֶק הוא מֶלֶךְ שָׁלֵם (שם), הלא היא ירושלים (רמב"ן שם). הרי שנח מגלה לנו שירושלים היא המקום אשר יבחר ה'. משמע - גם אחרי הכשלוך, נח נשאר במדרגה גבוהה של נבואה.

למה לא התפלל נח שלא יהיה מבול?

אבל למרות מדרגתו הגבוהה של נח, חז"ל מוסרים לנו שהיו גם טענות עליו. הפסוק אומר: "וַיִּבְאֵן נֹחַ וַאֲשֶׁתוֹ וּבָנָיו וּנְשֵׂי בָנָיו אִתּוֹ אֶל הַתֵּבָה, מִפְּנֵי מַי הַמַּבּוּל" (בראשית ז, ז). מהו "מפני מי המבול"? דרשו חז"ל: "אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבוא המבול, ולא נכנס לתיבה עד שדחקהו המים" (רש"י שם). לא הספיקו לו דברי ה' שאמר לו: "כי לימים עוד שבעה אנכי ממטיר על הארץ... ומחיתי את כל

השנים מלידתו של אברהם אבינו עד מותו של נח. כן עולה מחשבון שנות דור ודור מעשרת הדורות שְׁמֹנֶת עד אברהם, כפי שמפורט בפסוקים (בראשית ה, לב; שם יא, י-כ). נמצא, שחמישים ושמונה שנה נח אכן היה בדורו של אברהם, ובשנים האלה, "נח מצא חן בעיני ה'", כי העפיל למדרגה גבוהה יותר ממה שהיה בתחילה.

תקונו של נח - במשה רבינו

יחזקאל הנביא, כשהוא מונה שלשה צדיקים שעשויים להגן בצדקתם על דורם, הוא מונה את נח כאחד מהם (יחזקאל יד, יד). הוא לא מזכיר את אברהם יצחק ויעקב, או צדיקים אחרים שהיינו מצפים שיזכרו, רק שלשת הצדיקים האלה - נח, דניאל ואיוב. הרי שנח הוא אחד הצדיקים הגדולים ביותר. אמנם רש"י מסביר שם למה נבחרו דווקא שלשת אלה, אבל סוף סוף רואים שהוא אחד מהצדיקים הגדולים. הזכרנו כבר, שהוא היה ראוי לקבל את התורה ונפסל. אבל הפיטן ממשיך ואומר שם גם על אברהם יצחק ויעקב, שכל אחד מהם ג"כ היה ראוי לקבל את התורה, אלא שלכל אחד מהם היה כשלון מסוים, שבגללו לא זכה לקבל את התורה. הרי שנח לא כל כך גרוע לעומת אברהם יצחק ויעקב. גם הם לא זכו שתנתן על ידם התורה.

מי שכן זכה בסופו של דבר לקבל את התורה, הוא משה רבנו. ומי היה משה? - משה רבנו לא היה אלא גלגול של... נח! (עי' תקו"ז קיז, א) (כמו כן היה משה רבנו גלגול של שֵׁת (שם), וממילא גם של הבל, שכן שֵׁת היה גלגול של הבל (עי' שם קיט, ב). נמצא אם כן, שנח, בגלגולו החדש, בדמות משה רבנו, זוכה בכל זאת לקבל את התורה. כי משה רבנו עושה מה שנח לא עשה - הוא מתפלל בעד ישראל. כשהקב"ה רוצה ח"ו לענוש את ישראל, משה רבנו מתפלל בעדם. ולא רק בעד ישראל הוא מתפלל, אפילו בעד פרעה הוא מתפלל! כשפרעה מבקש ממשה להעתיר בעדו, משה רבנו מתפלל עם כל הלב גם בעד פרעה. כל זמן שמשה נשלח מאת ה' לתת מכות לפרעה, משה ממלא את פקודת ה'. אבל ברגע שהמכות אינן דרושות יותר, המכה כבר עשתה את שלה - משה רבנו מתפלל בעד פרעה, כמו שמתפלל בעד ישראל. כי גם משה הוא איש החסד הגדול (כמו שהיה בגלגולו הקודם, פֶּנַח), ולכן כשאין צורך להכות את פרעה, מתפלל משה גם עליו שלא יסבול.

כשמשה רבנו מתפלל בעד ישראל לאחר חטא העגל, הוא אומר לקב"ה: "ועתה אם תשא חטאתם, ואם אֵין - מְחַיֵּי נַא־ מִסַּפְרָךְ אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ" (שמות לב, לב) - מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם (ברכות לב, א). והעירו בזה, ש"מְחַיֵּי", הן אותיות "מִי נִחַ". לרמז, שמשה רבנו מתקן כאן את מה שקלקל בגלגול הקודם פֶּנַח. נח לא התפלל

ואמר: רבנו של עולם! היה לך לרחם על בריותיך! אבל לפני המבול, הוא היה כל כך מושרש באמונה בחסד ה', שהוא לא רואה מקום להתפלל על כך.

ונח מצא חן בעיני ה' - בני"ח שנותיו האחרונות

אבל על אף גדלותו של נח, ישראל כבר לא נקראים "בני נח". למה? מפני שהאבות הקדושים הגיעו אח"כ למדרגות עוד יותר גבוהות ממנו. [חז"ל אמרו, שנח היה צריך סעד לתומכו, ואברהם לא היה צריך סעד לתומכו (רש"י בראשית ו, ט)]. לכן נקראים אנו "בני אברהם יצחק ויעקב", לא "בני נח". לא בגלל קטנות של נח, אלא בגלל הגדלות של האבות. אף על פי כן, בראש השנה, כשאנו מתחילים לומר את ברכת זכרונות, הזכרון הראשון שאנו מביאים קשור לנח - "וגם את נח באהבה זכרת, ותפקדהו בפקודת ישועה ורחמים", כי הוא ראש הזכרונות. בהושענא רבא, בנוסח אשכנז, אחת ההושענות מתחילה: "למען תמים בדורותיו", שבזכות נח ה' יתן לנו מים. אח"כ מונים גם צדיקים אחרים, אבל מתחילים מנח. כי עם כל הטענות על נח, נח הוא מהצדיקים הגדולים שהיו בעולם.

התורה אומרת: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו" (שם). חז"ל נחלקו, כידוע, האם הכוונה במילה "בדורותיו" היא שביחס לדורו הוא היה צדיק תמים, אבל אילו היה בדורו של אברהם אבינו הוא לא היה נחשב לכלום, או שאם בדורותיו היה נח צדיק תמים, כשכל העולם היו רשעים, כל שכן שאם היה בדורו של אברהם אבינו, היה צדיק עוד יותר, שכן הצדיקים משפיעים זה על זה, וכשיש בדור צדיק גדול כמו אברהם אבינו, גם נח היה מגיע לפסגה עוד יותר גבוהה ממה שהגיע בדור של רשעים. והנה, מורי ורבי הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל אמר, ש"בעיני אגדה וקבלה - לא שייך מחלוקת" (מכתב מאליהו ח"ג עמ' 353), ואם מצאנו מחלוקת באגדה, אין זו "מחלוקת" במובנה הרגיל, כי שני הצדדים אמת, אלא שמלמדים לנו בחינות שונות בענין" (שם ח"ב עמ' 173). אם כן, גם בעינינו אין זו מחלוקת, אלא שתי בחינות שונות יש כאן, ושתיהן אמת: אם נח היה נשאר כפי שהוא היה בדור המבול, הוא אכן לא היה נחשב כלום בדורו של אברהם. אבל האמת היא, שאילו היה נח בדורו של אברהם, הוא לא היה נשאר כמו שהיה בדור המבול. הוא היה מתעלה למדרגה יותר גבוהה. ממילא, בדורו של אברהם הוא היה נחשב יותר ממה שהיה נחשב בדור המבול.

אמרו על דרך הרמז - הרי פרשת בראשית מסתיימת בפסוק: "וַיִּנְחַח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי ה'". (בראשית ו, ח). "נח" ו"חן", שניהם בגימטריא חמישים ושמונה, שזהו מנין

אומות העולם. ודאי שהאתפשותא דמשה בכל דרא ודרא, היא שגואלת אותנו, הדבקות שלנו בתורת משה, עד כמה שאנו מתחזקים בתורה שציוה לנו משה מורשה, זוהי הגאולה האמיתית. אין גאולה אחרת חוץ מתורה. התורה היא הגאולה האמיתית, ואם אנו מתחזקים במורשה של משה, זה יביא בע"ה את הגאולה במהרה בימינו.

אנו פותחים עכשיו זמן חדש, שיהיה זמן של דבקות במורשה של משה, דבקות בלימוד התורה, דבקות בחסד, כמו שמשה רבנו הוא סמל החסד, וסמל המסירות נפש בעד הכלל ישראל. אם רוצים לעשות חסד, לא צריך בשביל זה לצאת מן לישיבה. יש מספיק מקום לעשות חסד בתוך ישיבה. אפשר ללמוד עם בחורים צעירים שעוד לא יודעים כל כך ללמוד, ללמוד עם אורחים מחו"ל שבאים מעבר לים, שעוזבים את בית אבא ובאים ללמוד כאן, לתת להם הרגשה טובה, ולהקל מעליהם את הצער של הריחוק מן הבית. חז"ל אמרו: "טוב המלביין שינין לחברו יותר ממשקהו חלב" (כתובות ק"א, ב). לחייך לאדם, הוא מעשה גדול יותר מאשר לתת לו כוס חלב. למה? הרי חלב עולה כסף, וחיוך לא עולה כסף? אלא שמחלב אפשר להיות יום-יומים ולא יותר, ואילו בחיוך - אפשר לפעמים להעניק לאדם חיי עולם! אתה מקבל אותו בסבר פנים יפות, מחייך אליו, הוא ירגיש בגלל זה טוב בישיבה, ילמד טוב בישיבה, אחר כך ישלח גם את בניו ללמוד בישיבה - הרי שהענקת לו ולדורותיו חיי עולם בחיוך שחיכת אליו! והכל נזקק לזכותך, בגלל אותו חיוך. לעומת זאת, אם אתה מראה לו פנים זועפות, הוא יחשוב: "מה לי ולצרה הזאת"?... וסופו מי ישורנו.

יהי רצון שנזכה לקרב זה את זה, ולהתחזק בתורה שציוה לנו משה מורשה, אמן ואמן.

בעד דורו, ולכן המבול נקרא מי נח. עכשיו בגלגול הזה, משה רבנו מתקן את הקלקול הזה, ומוכן למסור עצמו למיתה עבור כלל ישראל. בעוד שבימי נח ה' מוחה את כל היקום ורק נח נשאר לפלטה - כאן להפך: משה מבקש "מחני נא", שה' ימחה רק אותו, כדי שכלל ישראל ישאר לפלטה. זהו התיקון הגמור לטעות של נח, שלא התפלל בעד הדור, ובגלגולו החדש בדמות משה רבנו, הוא זוכה לתקן את טעותו.

מסירות נפש עבור הדור

ה"מוסר השכל" מכל זה - שצריך שתהיה מסירות נפש בעד הדור. לא שְׁלַנְךָ לא היתה מסירות נפש. חז"ל הרי אמרו, שהוא הוכיח את הדור שלו במסירות נפש, בנה מאה עשרים שנה את התיבה, רק כדי שישאלו אותו אנשים למה אתה בונה את התיבה, והוא יאמר להם שה' מביא מבול עליכם, והם היו לוועגים לו ומבזים אותו. אבל למעשה, הוא לא הצליח להחזיר אותם בתשובה. משה רבנו ממשיך את דרכו של נח, והוא כן מצליח להחזיר את ישראל בתשובה, ע"י אותה מסירות נפש שלו, ע"י "מחני נא מספרך אשר כתבת", שמסר נפשו למיתה עליהם - מה שנח לא עשה עבור בני דורו.

בזוהר מובא, שמשה רבנו עתיד להיות הגואל האחרון. כמו שהיה הגואל הראשון, הוא יהיה גם הגואל האחרון [ונרמז ענין זה בפסוק: "מה שהיה הוא שיהיה" (קהלת א, ט) - ר"ת משה (זוהר ח"ב קכ, א). וכן נרמז ענין זה בפסוק: "עד פי יבא שילה" (בראשית מט, י), שמרמז לביאת המשיח (סנה' צח, ב). שילה - בגימטריא משה (זוהר ח"א כה, ב, וחי"ג רמז, ב)]. אמנם אנו מאמינים במשיח בן דוד, אבל אינני יודע אם זו סתירה. יכול להיות שהגואל יהיה משה רבנו, והמלכות תהיה לבית דוד. משה יושיע את ישראל, יעשה משפט באויבים כמו שעשה בפרעה ובעבדיו, ואחרי כן המלכות תהיה לבית דוד, [כמו שבימי משה רבנו עצמו, הוא מושיע את ישראל, אבל הכהונה הגדולה עוברת לאהרן הכהן] (ועי' עוד בענין זה ב"אור החיים", בראשית מט, יא).

חשבתי, אם מותר לומר, איפה זה מרומז עוד שמשה רבנו יהיה הגואל? - נראה שהדבר מרומז בפסוק: "ויקבר אתו בגי" (דברים לד, ו), [גי - בלי א']. הזוהר אומר על זה: בגי - ב"ג מידות של רחמים, שמשה רבנו נגנז ב"ג מידות של רחמים. אבל אולי מותר לומר עוד דבר: אם מצרפים למשה י"ג, מקבלים בגמטריא "משיח". הקב"ה רומז כאן, שמשה הוא יהיה המשיח לגאול אותנו מיד אויבינו. משה הרי בקש מהקב"ה: "שלח נא ביד תשלח" (שמות ד, יג). התפילה הזו מתקמת באמת, שמי שאתה שולח עכשיו להוציא מפרעה, הוא זה שתשלח גם לעתיד לבוא, להוציא את ישראל משאר